

Hur ska begreppet medie- och informationskunnighet (MIK) förstås?¹

Ulla Carlsson²

En ansats

Så länge medier har funnits har det uppkommit föreställningar om vad som händer i mötet mellan publiken, särskilt barn och unga, och nya medie- och kommunikationsteknologier. Skärningspunkten har gått mellan krav på lagstiftning med förbud av skadligt medieinnehåll och att rådande mediekultur kräver särskilda kunskaper från såväl individuella som samhälleliga perspektiv - att genom kunskap stärka medborgarnas motståndskraft och deras kreativitet.

Vid varje större teknikskifte intensifieras denna debatt. Med tiden har vikten av mediekunniga medborgare allt oftare påtalats. Nu befinner vi oss i ett sådant skede.

Digitaliseringen av medier, de stora transnationella techbolagen, styrda av hård kommersiell logik, och den ökade datafieringen – har lett till vittgående förändringar som omskapar medie- och kommunikationssystemet och påverkar hur samspelet mellan människor och institutioner utvecklas. Nu pockar den snabba AI-utvecklingen med text- och bildrobotar på än mer konstruktiva förhållningssätt.

Frågor väcks om vad vi vill med nya teknologier. Utmaningen är att maximera möjligheterna och minimera riskerna i den föränderliga digitala medie- och kommunikationskulturen utifrån ett demokrati- och medborgarperspektiv. Det i en tid när demokratiutvecklingen i världen går bakåt.

Mot den bakgrunden arbetar Unesco utifrån begreppet 'media and information literacy' (MIL). På svenska 'medie- och informationskunnighet' med den ofta använda förkortningen 'MIK'.

Alla bör kunna förhålla sig till hur olika innehållsförmedlare arbetar – i sociala medieplattformar på nätet, traditionella medieföretag, hur de representerar samhället och världen, hur de producerar innehåll, hur de finansieras och regleras, hur de används och hur vi kommunicerar.

Medie- och informationskunnighet innebär att medborgare ska kunna förstå texter och bilder, identifiera sammanhang och agendor, skapa innehåll, göra sig förstådda och sina röster hörda i olika sammanhang.

Det förutsätter en yttrandefrihet, som ger enskilda individer rätt att uttrycka åsikter och att kommunicera med andra i offentligheten. En offentlighet som länge har vilat på medierna - där saksakal prövas och argument bryts mot varandra utan känslostyrd retorik - att kunna vara oense tillsammans. Omdöme, etik och ansvar betonas.

Medie- och informationskunnighet (MIK) blir därmed en del av det *demokratiska lärandet*. Kunskaper som medborgarna behöver för att kunna delta aktivt i samhället - förutom medie- och informationskunnighet, t.ex. kunskap om politiskt beslutsfattande, rättsstaten, medborgarens rättigheter och skyldigheter, nationell och internationell säkerhet. Det gäller att göra demokratin begriplig - för att kunna värna demokratin.

Ett begrepp att förstå

Det finns hos många en osäkerhet rörande MIK-begreppets innebörd och inte minst relationen till digital kompetens, som är en vanligt förekommande term i Sverige.

Inte sällan likställs dessutom MIK med källkritik, d v s granskning av en viss källa. En funktionell färdighet som riskerar att bli kontraproduktiv om den dras till sin spets. Från forskarhåll framhålls i stället vikten av begreppet källtillit som utgår från kunskap om hur medie- och kommunikationssystemet fungerar i en bredare samhällskontext – på så sätt kan källor att lita på urskiljas. MIK är dock betydligt mer än så men självklart innefattar MIK färdigheter som källtillit och källkritik. De är ett resultat av MIK.

Medie- och informationskunnighet (MIK) är, enligt Unesco som lanserade begreppet 2011, ett paraplybegrepp för kunskaper och färdigheter kopplade till samtida medie-, kommunikations- och informationspraxis. Det är en *sammanflätning av begreppen mediekunnighet, informationskunnighet och digital kunnighet*. Orsaken är förstås den teknologiska utvecklingen, först framväxten av de traditionella (analog) medierna; därefter datoriseringen med hantering av stora informationsmängder; och sedan digitaliseringen med genomgripande förändringar av medie- och kommunikationssystemet som innebär att kommunikation person till person och förmedling av innehåll i stor utsträckning sker via plattformar på internet.

MIK är tveklöst ett komplext begrepp och det är inte förvånande att det kan skapa förvirring. Det är dessutom ett rörligt begrepp med tanke på såväl samhälls- som teknologiutvecklingen. Det finns inte en skarp definition. I det följande görs dock ett försök att reda ut begreppets innebörd.

Följande citat ger en sammanhållen ingång till frågan vad medie- och informationskunnighet är:

”Medie- och informationskunnighet (MIK) innefattar kognitiva, tekniska och samhällsliga kunskaper och färdigheter som gör det möjligt för medborgare att få faktisk tillgång till medieinnehåll och kritiskt analysera information, vilket ger människor kunskap och färdigheter att förstå såväl hur medier produceras, finansieras och regleras som tillit och förmåga att fatta välgrundade beslut om vilka medier de använder. MIK är nyckeln till att förstå de etiska implikationerna av medier och teknologi, och att kommunicera konstruktivt - tolka, skapa och publicera innehåll - göra sig förstådda och hörda.” (Chapman & Oermann 2019, bearbetning)

Medie- och informationskunnighet konnoterar därmed till begrepp som bildning, allmänbildning, utbildning, folkbildning, omdöme och sunt förnuft. Det bör finnas i bakgrunden när frågan om behovet av ökad medie- och informationskunnighet i befolkningen diskuteras.

Begreppet medie- och informationskunnighet (MIK): innebörd och ansvar

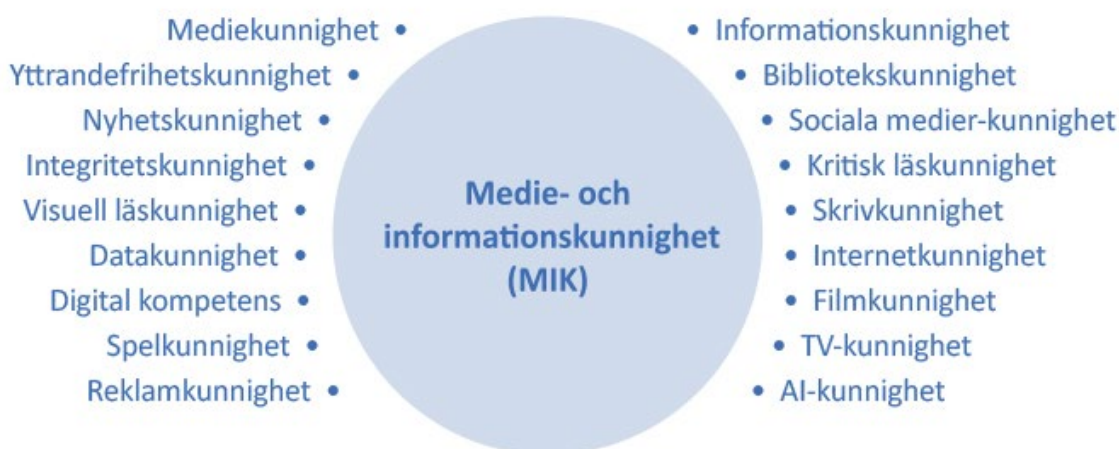
Sammanflätningen av de tre kunskapsområdena mediekunnighet, informationskunnighet, digital kunnsighet till medie- och informationskunnighet (MIK) syftar till att möjliggöra ett kunskapsområde ämnat för att både förstå och kunna vara delaktig i rådande digitala (och analoga) medie- och kommunikationskultur. Något som gäller alla – barn, unga, vuxna och äldre.

MIK ska möjliggöra ett *kritiskt förhållningssätt* vad gäller de ekonomiska, samhällsliga och kulturella dimensionerna av medie- och kommunikationssystemet. Centrala nyckelord är *analys/tolkning/värdering, reflektion, kreativt skapande, självreflektion, säkerhet/integritet och handling*.

Unescos utgångspunkt är därmed att MIK ska medverka till kreativa, engagerade och aktiva medborgare som gör att medie- och kommunikationskulturen blir mer levande, mångsidig och inkluderande. Två vägledande huvudfrågeställningar har formulerats: dels hur medie- och informationskunnighet (MIK) kan förmedla kärnkompetenser för demokratidriften, mångsidig och robust medieanvändning, dels hur medie- och informationskunnighet (MIK) kan bidra till en stärkt medborgerlig deltagandekultur.

För att illustrera det mångfacetterade MIK-begreppets nämner Unesco en rad aspekter.

Figur 1. MIK-ekologin (Unesco 2021)

Utgångspunkt är att det inte är effektivt att främja en enda aspekt i medie- och informationskunnighet utan att placera den i ett större sammanhang av relevans.

MIK är därmed ett gränsöverskridande sakområde som inbegriper utbildning, digitalisering, medier, kultur, rättsväsende, försvar, säkerhet, etc. Många olika aktörer är berörda: företrädare för politiken, utbildningen, folkbildningen, juridiken, medieföretag, sociala medieplattformar på internet, universitet/högskolor, det civila samhällets organisationer, etc. Det är något som förutsätter effektiv samverkan i ett långsiktigt perspektiv.

MIK befinner sig i en process där förändringar oavbrutet pågår i samhället, teknologin och medierna. Det är ett begrepp i rörelse globalt, i Europa, nationellt, regionalt och lokalt. Det finns dock en rad element i MIK-begreppet som består över tid även om teknologiutvecklingen kräver vissa modifikationer.

Grundläggande kunskaper och färdigheter i ett individperspektiv framgår av figur 2. Figuren kan ses om en kondensering och utveckling av begreppets innehåll baserat på befintliga arbeten om MIK utifrån dagens situation.

De nämnda kunskapsområdena i MIK innefattar såväl förståelsekunskaper, kognitiva och analytiska förmågor som färdigheter, vilka relaterar till medie- och kommunikationskulturen liksom medie- och kommunikationssystemet.

Figur 2. MIK: Kunskaper och färdigheter individnivå (Carlsson 2023)

MIK ger å ena sidan ökad tillgång till information, kunskap om hur medie- och kommunikationssystemet fungerar i en samhällskontext, hur desinformation, påverkansaktioner, känsloladdad retorik, övervakning, etc. på nätet kan bemötas genom bl a källtillit, å den andra sidan förmåga till kreativt skapande av innehåll och självreflektion, vilket inkluderar personligt ansvar, omdöme och etik. På så sätt blir medborgarna mer motståndskraftiga, kan fatta välinformerade beslut och själva engagera sig i såväl rådande medie- och kommunikationskultur som samhället i stort.

En avgörande förutsättning för att ett lärande som detta ska få ett reellt värde är dock grundläggande kunskaper i skolämnen som samhällskunskap, historia, religionskunskap, svenska, modersmål och matematik. Lä- och skrivförmåga liksom språk- och bildförståelse kan inte nog betonas. En jämlik skola av god kvalitet och ett konstruktivt livslångt lärande står i fokus. Till det ska vikten av allmänbildning understrykas, vilket ofta förbises idag.

I förlängningen är förhoppningen att MIK ska medverka till att främja yttrandefrihet, tolerans och respekt för andra, interkulturell dialog, social tillit, medvetenhet om sig själv

och värdet av att utmana sig själv samt förståelse för mänskliga rättigheter – ytterst ett demokratiskt medborgarskap.

Med tanke på att medie- och informationskunnighet (MIK) är ett komplext begrepp, som dessutom måste prövas i föränderliga processer i såväl medierna som samhället, blir MIK en ständigt aktuell pedagogisk fråga som inte får försummas av berörda aktörer.

2023-04-12

Noter

¹ Texten är en förkortad version av Carlsson, U. (2023) 'Medie- och informationskunnighet (MIK): Begreppet och kunskapen. I: Carlsson, U., Wehring, P-M & K. Westling (red.). *Medie- och informationskunnighet (MIK för ett demokratiskt medborgarskap. Rapport från nationell MIK-konferens 2022*. Göteborg: Göteborgs universitet och Västra Götalandsregionen.

² Ulla Carlsson, professor och innehavare av UNESCO-professur i yttrandefrihet, medieutveckling och global politik, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet

Referenser

Carlsson, U. (ed.) (2019) *Understanding media and information literacy (MIL) in the digital age. A question of democracy. Knowledge, politics and policy, practice, reflection*. Gothenburg: JMG, University of Gothenburg, pp. 37-56.

<https://www.gu.se/jmg/understanding-media-and-information-literacy-mil-in-the-digital-age>

Carlsson, U. (2022). Medierna och medborgarna. Kunskapskrav i ett historiskt perspektiv. *Mediehistorisk årsbok 2022*, sid 57 - 83. http://www.mediehistoria.se/wp-content/uploads/2022/10/Mediehistorisk_arsbok2022_digital_ny.pdf

Chapman, M. & M. Oermann (rapporteurs). (2019). *Supporting Quality Journalism through Media and Information Literacy Study. Prepared by the Committee of experts on quality journalism in the digital age (MSI-JOQ)*. Council of Europe, p. 5. <https://rm.coe.int/draft-version-of-msi-joq-study-report-rev-v6-2/168098ab74>

Haider, J. & O. Sundin. (2022). *Paradoxes of Media and Information Literacy. The Crisis of Information*. Oxon and New York: Routledge.

Mihailidis, P. (2019). *Civic Media Literacies Re-Imagining Human Connection in an Age of Digital Abundance*. New York: Routledge.

UNESCO. (2021). *Think Critically, Click Wisely! Media & Information Literacy Curriculum for Educators & Learners*. Paris: UNESCO.

https://unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_87052914-f5c5-4b08-b17a-4896f73230cc?_=377068eng.pdf&to=412&from=1#pdfjs.action=download